

УДК 347.6

*Ревуцька Ірина Емілівна,
старший викладач кафедри цивільного права
та процесу юридичного факультет
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ПІДСТАВИ СТВОРЕННЯ СІМ'Ї ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: СПІРНІ ПИТАННЯ

У статті розглядаються встановлені законодавством України підстави створення сім'ї. Відмічається, що, якщо такі підстави створення сім'ї як шлюб, споріднення та усиновлення достатньо врегульовані національним законодавством, то стосовно створення сім'ї на інших підставах, які не суперечать законодавству та моральним засадам суспільства, виникає багато як практичних, так і теоретичних питань. Звертається увага на недоцільність запровадження у законодавстві такої категорії як моральні засади суспільства. Висловлюється позиція про необхідність уточнення деяких положень законодавства щодо підстав створення сім'ї та доцільність запровадження в національне законодавство України інституту зареєстрованого партнерства.

Ключові слова: сімейне право, сім'я, член сім'ї, шлюб, споріднення, усиновлення, зареєстроване партнерство, підстави створення сім'ї.

Постановка проблеми. Сім'я та сімейні відносини належать до найважливіших сфер правового регулювання. Вирішення питання про належність чи неналежність особи до сім'ї, встановлення факту існування сім'ї здатні істотним чином вплинути на обсяг прав на обов'язків суб'єктів правовідносин. Прийнятий 10 січня 2002 року новий Сімейний Кодекс України (далі – СК України) [6] у ч. 4 ст. 3 встановив невичерпний перелік підстав створення сім'ї, зазначаючи, що сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Якщо три перші підстави достатньо повно та прозоро врегульовані національним сімейним законодавством, то стосовно останнього положення виникає багато як практичних, так і теоретичних питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обговорення питання підстав створення сім'ї розпочалося в юридичній літературі практично одразу після прийняття СК України. Дане питання обговорювалося як окремо, так і в контексті поняття сім'ї в сімейному праві, визначення належності особи до сім'ї, поняття члена сім'ї, такими юристами-науковцями, як В. А. Ватрас, А. М. Грищук, Р. О. Стефанчук, Я. М. Шевченко, Є. О. Харитонов, В. М. Чернега. Особливу увагу питанню підстав створення сім'ї приділено в дослідженнях З. В. Ромовської та І. В. Жилінкової.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд існуючих в законодавстві України та юридичній літературі підходів до встановлення підстав створення сім'ї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першою підставою створення сім'ї є шлюб. Ст. 4 СК України вказує, що особа, яка досягла шлюбного віку, має право на створення сім'ї, таким чином ще раз, опосередковано, визначаючи шлюб як підставу створення сім'ї. Відповідно до ст. 21 СК України шлюб визначається як сімейний союз

жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Таким чином, крім біологічної ознаки щодо статі осіб, які можуть укласти шлюб, закон встановлює обов'язковість державної реєстрації шлюбу. Слід підкреслити, що жодних інших умов для визнання подружжя сім'єю не вимагається. Більш того, абз. 2 ч. 2 ст. 3 СК України окремо наголошує на тому, що подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Ч. 2 та 3 ст. 21 СК України вказують на те, що проживання жінки та чоловіка однією сім'єю чи релігійний обряд шлюбу не є підставою виникнення у них прав та обов'язків подружжя і, таким чином, шлюбом з юридичної точки зору не вважаються. Водночас, вказані юридичні факти можуть розглядатися як підстави створення сім'ї, що не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства.

У якості другої підстави створення сім'ї СК України називає кровне споріднення. Ступені такого споріднення не конкретизуються, лише ч. 2 ст. 4 вказує, що сім'ю може створити особа, яка народила дитину, незалежно від віку. Таким чином, перш за все споріднення як підстава створення сім'ї стосується батьків та дітей. Як і щодо подружжя, абз. 2 ч. 2 ст. 3 СК України встановлює, що дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Але у даному випадку слід мати на увазі, що, відповідно до ч. 1 ст. 6 СК України правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. Щодо повнолітніх сина, дочки, інших родичів, то для того, щоб вважати їх сім'єю, необхідні також ознаки спільного проживання та ведення спільного господарства.

Третьою підставою створення сім'ї є усиновлення, яке визначається ст. 207 СК України як прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Незважаючи на те, що ст. 232 СК України (ч. 4 та 5) вказує на те, що усиновлення надає усиновлювачеві та особі, яку усиновлено права і накладає на них обов'язки у такому ж обсязі, який мають батьки щодо дитини та дитина щодо своїх батьків, усиновлення є самостійною підставою створення сім'ї, на що окремо вказується в юридичній літературі [1, с. 26].

Положення національного законодавства щодо створення сім'ї на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства, належить до найбільш спірних. Дані підстави СК України не конкретизує, а лише наголошує на необхідності наявності сукупності певних юридичних фактів. В юридичній літературі також немає єдиної позиції з цього питання. Єдине про що можна сьогодні казати впевнено, що дані підстави створення сім'ї можуть розглядатися як такі лише в разі спільного проживання осіб та ведення ними спільного господарства. Але і за наявності цих ознак юристи-науковці висловлюють різні думки стосовно того, чи можуть такі особи вважатися сім'єю.

Так, наприклад, З. В. Ромовська, характеризуючи дане положення законодавства, ілюструє його наступним прикладом «Дві одинокі, старшого віку пані почали спільно проживати. Кімнатка, що належала Т., напівпідвальна, без водопостачання, лише з газовим пальником, ставала все більш небезпечною для її здоров'я. Тому М. Запропонувала їй, своїй давній приятельці, переїхати у її просторе помешкання. У них був спільний бюджет, кожна по черзі готувала їжу, вони взаємно піклувалися одна про одну. Чи можна їх назвати сім'єю? Чи це є лише одна з форм співжиття, за прикладом студентського гуртожитку? Є більше аргументів для ствердної відповіді на перше питання» [5, с. 21–22].

По-іншому підходить до подібних ситуацій І. В. Жилінкова, яка зазначає: «в юридичній теорії та практиці спільне проживання та ведення спільного господарства нерідко трактується як самостійна підстава виникнення сім'ї. За таким підходом сім'я

тракується як група осіб, яких пов'язує спільне проживання та ведення господарства незалежно від наявності або відсутності між ними шлюбу, споріднення або іншого юридичного факту такого роду». Дослідниця вважає такий підхід неприпустимим, оскільки, на її думку, ознаки спільного проживання та ведення спільного господарства є додатковими, а не основними ознаками сімейного об'єднання [1, с. 28]. Вказуючи, що «категорія сім'ї характеризує собою більш ємне явище, ніж зв'язок осіб, об'єднаних спільним проживанням та веденням спільного господарства», вона зауважує, що «членів сім'ї пов'язує цілий комплекс біологічних, соціокультурних і навіть юридичних факторів. Інакше за формальними ознаками членами сім'ї можуть бути визнані будь-які особи, які мешкають під одним дахом та з метою економії об'єднують частину своїх коштів для ведення спільного господарства (наприклад, кілька студентів, що проживають в одній квартирі в період навчання)» [1, с. 30].

Наголошує на суперечливості встановлених СК України підстав створення сім'ї і Р. О. Стефанчук, який вказує, що виходячи з положення, що сім'я може створюватися на підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства, «підставою створення сім'ї може стати, наприклад, братання, яке є історичною традицією українців» [7, с. 141]. Водночас казати у такому випадку про виникнення взаємних прав та обов'язків, спільне проживання та ведення спільного господарства досить важко.

Наголошує на недосконалості даного положення національного законодавства України і Я. М. Шевченко, зазначаючи, що: «які це можуть бути підстави, можна лише здогадуватися, але, безумовно, до справжніх сімейних відносин (шлюб, кровна спорідненість, усиновлення) вони ніякого відношення не мають» [8, с. 6].

Піддається критиці і введення до зазначеної статті поняття «моральні засади суспільства». Закон України «Про захист суспільної моралі» визначає суспільну мораль як систему «етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість» [4]. Визначення здається цілком зрозумілим, але можливість його практичного застосування вбачається досить проблемним. Дуже слушним в даному випадку буде зауваження І. І. Жилінкової, що «застосовувати в законі такий прийом як посилення на моральні засади суспільства, треба вкрай обережно. Моральні засади – річ дуже мінлива. Єдині засади суспільства для усіх і кожного члена такого суспільства могли існувати лише в режимі СРСР. У реаліях сьогодення це вже не актуально. Існують різні прошарки населення, які сприймають та сповідують різні погляди на життя, і з цим треба рахуватися» [2, с. 126]. Сімейне законодавство питання стосовно дотримання моральних засад суспільства при створенні сім'ї не розкриває. Лише у випадку, коли йдеться про проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу встановлюється обмеження, що таке проживання стає підставою для виникнення у них права спільної сумісної власності на набуте ними за час спільного проживання майно виключно, якщо жоден з них не перебуває в будь-якому іншому шлюбі. Але і в даному випадку обмеження стосовно перебування таких осіб в шлюбі скоріше було спрямовано на запобігання виникненню правової невизначеності щодо набутого майна, ніж на забезпечення дотримання моральних засад суспільства.

Висновки. Положення законодавства, яке передбачає у якості підстав створення сім'ї «інші підстави, не заборонені законом і такі, що не суперечать моральним засадам суспільства» потребує уточнення. Найбільш простим шляхом було б його виключення, але навряд чи такий підхід відповідатиме сучасній тенденції щодо лібералізації регулювання сімейних відносин. Здається, у даному випадку було б доцільно звернути увагу на

поширений в країнах-членах ЄС інститут зареєстрованого партнерства. Слід зазначити, що відповідно до Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року передбачено до II кварталу 2017 року передбачена розробка та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проекту закону про легалізацію зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар з урахуванням майнових і немайнових прав та наслідування майна, утримання одного партнера іншим в разі непрацездатності, конституційного права не свідчити проти свого партнера [3]. Саме прийняття зазначеного закону має створити належні правові засади для створення сім'ї особами з інших ніж шлюб або споріднення підстав.

Список використаних джерел

1. Жилинкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : дис. На соиск. Уч. Степ. Доктора юрид. Наук : спец. 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право / И. В. Жилинкова. – Харьков, 2000. – 407 с.
2. Жилинкова І. В. Проблема визначення поняття «сім'я» за Сімейним кодексом України / І. В. Жилинкова // Університетські наукові записки. – № 2(22). – 2007. – С. 119–126
3. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 № 1393-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?Docid=248740679>.
4. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11. 2003 № 1296–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>.
5. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : Науково–практичний коментар. – 2–ге вид., перероб. і доп. – К. : Видавничий Дім «Ін юре», 2006. – 568 с.
6. Сімейний кодекс України [від 10.01.2002 № 2947-III] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
7. Стефанчук Р. О. Проблеми реформування та кодифікації сімейного законодавства в Україні / Р. О. Стефанчук // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 4. – С. 139-143.
8. Шевченко Я. М. Проблеми нового Сімейного кодексу України / Я. М. Шевченко // Проблеми законності. – 2003. – Вип. 64. – С. 4–10.

Ревуцкая И.Е. Основания создания семьи по семейному законодательству Украины: спорные вопросы

В статье рассматриваются установленные законодательством Украины основания создания семьи. Отмечается, что если такие основания создания семьи как брак, родство и усыновление в достаточной мере урегулированы национальным законодательством, то относительно создания семьи на иных основаниях, которые не противоречат законодательству и моральным основам общества, возникает много как практических, так и теоретических вопросов. Обращается внимание на нецелесообразность включения в законодательство такой категории, как моральные основы общества. Высказывается позиция про необходимость уточнения некоторых положений законодательства относительно оснований создания семьи и целесообразность введения в национальное законодательство института зарегистрированного партнерства.

Ключевые слова: семейное право, семья, член семьи, брак, родство, усыновление, зарегистрированное партнерство, основания создания семьи.

***Revutskaya I. E. Grounds for creating a family on the family legislation of Ukraine:
contentious issues***

In the article the set is examined the legislation of Ukraine of bases foundation a family. Marked, that, if such grounds of foundation of family as marriage, bring together and adoption, are well-regulated enough a national legislation, in relation to foundation family on other grounds, which do not conflict with a legislation and moral principles of society, there are many both practical and theoretical, questions. Attention applies on pointlessness of introduction in the legislation of such category as moral principles of society.

The position is expressed on the need to clarify certain provisions of legislation on the grounds for creating a family and the expediency of introducing into the national legislation of Ukraine the registered partnership institution.

Key words: *family law, family, family member, marriage, kinship, adoption, registered partnership, grounds for creating a family.*

Надійшла до редакції 30 березня 2017 р.

